

TEKST JA FOTOD: JAN VERSCHOOR, www.verschoorperennials.com
TAIMI-MÜÜB BERZINI PUUKOOL, www.berzini.lv

Piduvärvides HELMIKUD

Vähenõudlike helmikpöörise sorte leiab peaaegu kõigis vikerkaarevärvides.

Helmikpöörise ladina-keelne nimi *Heuchera* on tuletatud 18. sajandi meditsiiniprofessori Johann Heinrich von Heucheri järgi. Wittenbergis töötanud von Heucher oli praktiseeriv meedik, botaanikaprofessor, Wittenbergi botaanikaaja direktor ja Saksimaa kuninga August II ihuarst. Samuti oli ta mitme taimeraamatu autor, kuid keskendunud pigem helmikpöörise meditsiinilistele kui dekoratiivsetele omadustele.

Tänapäeval on teada üle viiekümne helmikpöörise liigi, mis kuuluvad koos astilbede *Astilbe* ja bergeeniatega *Bergenia* kivirikuliste *Saxifragaceae* perre.

Helmikpöörised kasvavad looduslikult Põhja-Ameerika loodes ja Mehhiko mägedes. Kauapüsiva lehestiku ja elegantsete õitega taimed on muutunud aedades hinnatud püsikuteks. Rikkalik ja järjest kasvav sortiment pakub rohkesti võimalusi kasutada neid suurte pindakate kogumike või värvikate ääristaimedena. Pispöörised

Heuchera on saadud helmikpöörise ja tiarellide ristamisel.

Liigid ja hübriidid

Paljud tänapäeval müüdavad helmikpöörised on liikidevahelised hübriidid. Nt väri-helmikpöörise *H. x brizoides hort.* on mitme liigi ristand. Sordiaretuse aluseks on põhiliselt järgmised liigid:

Ameerika helmikpöörise

H. americana paistab silma eelkõige dekoratiivse lehestikuga, mis on sageli altpoolt pruunikaslilla. Leherosett kuni 20 cm, õisikuvars kuni 60 cm.

Ruljas helmikpöörise *H. cylindrica* on laialt levinud tumerohelise valgemarmorse lehestiku tõttu. Kõige suurem liik, lehestiku kõrgus kuni 40 cm, õisikuvars kuni 90 cm. Lõikelilleks sobiv rohekaskreemjate õitega variatsioon 'Greenfinch' pärineb Inglismaalt.

Väikesedieline helmikpöörise *H. micrantha* on juba looduslikult rohkete violetsete variatsioonidega, õied tagasihoidlikud. Tuntuim vorm on purpurlehine

^ 'Peach Flambé'

Igasse aeda sobib mõni helmikpöörise. Pildil sort 'Miracle'

'Palace Purple'.

Verev helmikpöörise *H. sanguinea* nime tähendus tuleb ladina-keelsest sõnast *saguinis* – verine, veripunane. Kompaktne lehestik on kuni 25 cm, tugev õisikuvars kuni 50 cm kõrge. Verevat helmikpöörise kasutatakse aktiivselt sordiaretuses. Hästi tuntud aretised on Bressinghami hübriidid, 'Leuchtkäfer' ja 'Sioux Falls'.

Vahtralehine helmikpöörise *H. villosa* on nime saanud ladina-

keelse sõna *villosus* järgi, mis tähendab pikki pehmeid juukseid. Aluseks mitmete tänapäevaste sortide loomisel.

Prantsuse aretusköök

Prantsusmaal Lille'i linna lähistel asub tagasihoidlik Hantay asula, mis on kantud enamiku püsikuaretajate maailmakaardile. Siin elavad ja peavad aretusaiandit Thierry Delabroye, tema naine Sandrine ja tütar Perinne.

1985. a alustas Thierry algselt aedviljandusele orienteeritud aiandiga, kuna oli õppinud aiandust just aedviljakasvatamise suunal. 1990. aastatel aga kohtus ta lumerooside ja varjutaimede asjatundja Elizabeth Strangmani-ga Inglismaalt Wasfieldi aiandist. Sealpeale tabas teda püsikuvaimustus ja ka ärilises mõttes avanes üks uutele laiadele võimalustele. Ta astus julge sammuga peetide, porgandite, salati ja küüslaugu kasvatamise juurest püsikute maailma.

Oma äri ülesehitamiseks ostis ta erinevate firmade külmakindlate püsikute seemneid, hakkas koguma loomult tugevaid botaanilisi liike ning pani nendega aluse aretusele.

Thierry ja Sandrine'i esimene triumf oli 2006. aastal esmakordselt esitletud oranžikaskollane helmikpööris 'Caramel', kelle eriti ilus kollane värv tekitas tollal sensatsiooni.

Aretuses eelistab Thierry kasutada vahtralehist helmikpöörise *H. villosat* ja tema variante, sest need olevalt vastupidavamad. Ta tegi algust väga vana prantsuse sordi 'Gloire d'Orleans'iga' (ka 'Lemoine'), kellel on hõberoheline lehestik ja rikkalik roosa õitsemine. Tavaliselt õitsevad nad vaid korra kevadel, ent ootamatult üllatas üks taim korduvõitsemisega. Thierry kasutas võimalust ja ristis korduvõitseva 'Gloire d'Orleans'i' taime sordiga 'Caramel'. Fantastilised tulemused ületasid kõik mehe ootused –

7 kasvatusnippi

- 1 Helmikpöörised eelistavad parasniisket huumusrikast mulda, kuid liigne sõnnik ja väetamine rikuvad taime dekoratiivse välimuse.
- 2 Taimed ei taha liigniiskust ega pinnase läbikuivamist. Savist pinnast tuleks parandada liiva ja turbaga.
- 3 Taimed lepivad poolvarjulise kasvukohaga, kuid liigne vari kaotab sordiomase lehevärvi. Lauspäikeses kasvavad taimed vajavad rohkem niiskust ning heledalehelised sordid ('Citronelle', 'Lime Ricky', 'Tiramisu' ja 'Pistache') võivad saada päikesepõletuse.
- 4 Taimed saab paljundada nii jagades kui ka seemnetega, kuid viimasel juhul ei saa sordiehtsaid taimi.
- 5 Helmikpöörised pole väga pikaelised. Taimed tuleks uuendada jagades 3–4 aasta järel, enne kui puhmas keskelt lagedaks jääb.
- 6 Heledalehelised sordid on õrnemad kui traditsioonilised rohelised ja punaselehised. Neid tuleks ka talveks kergelt katta.
- 7 Helmikpöörise lehed muudavad külma tulles värvi. Taimed on talvehaljad, vanad lehed lõigatakse ära kevadel. Vajavad varjutamist kevadpäikesepõletuse eest.

sündis hulk erivärvilisi variante, kellest 2007. aastal esitletud 'Tiramisu' on pälvinud laiema tuntuse.

Perekond Delabroye töötab selles suunas, et saada tugevaid, külmakindlaid, erksate värvidega ning ka päikesele ja kuivale vastupidavaid heledalehiseid sorte. ❁

>>

'Cherry Cola'

'Ginger Ale'

'Obsidian'

'Midnight Rose'

'Midas Touch'

'Ginger Peach'

Kirglikud aretajad

- Thierry Delabroye poolt esitletud sordid: 'Beaujolais', 'Brownies', 'Caramel', 'Citronelle', 'Christa', 'Encore', 'Miracle', 'Mocha', 'Pinot Gris', 'Pinot Noir', 'Pistache', 'Tiramisu', 'Dark Secrets', 'Kassandra' ja 'Tara'.

- Suure aretustöö on teinud alates 1992. aastast USAs tegutsev aiand Terra Nova® Nurseries.

Sealt on pärit palju meilgi müüdavaid helmikpöörisesorte:

'Chocolate Ruffles', 'Berry Smoothie', 'Lime Ricky', 'Marmelade', 'Midas Touch', 'Midnight Rose', 'Obsidian', 'Paris', 'Peach Flambé', 'Plum Royale' ja 'Sparkling Burgundy'.

- Hollandis on teiste püsikute kõrval tegelnud helmikpöörise propageerimise ja aretamisega tuntud hobiaretaja Luc Klinkhamer ning paar aastat tagasi õnnetuse tõttu lahkunud Klaas ja Leon Klaassens.